

Потпуковници БРАНКО КРЊАЈА и МИХАИЛО ТОМАШЕВИЋ

СПЕЦИФИЧНОСТИ ПРОТИВАВИОНСКЕ ОДБРАНЕ АРМИЈЕ НА ШИРОКОМ ФРОНТУ

У чланку „Противавионска одбрана у армиској одбранбеној операцији“ (Војно дело бр. 1 за 1950 годину) приказан је начин организације и извођења противавионске одбране армије у одбранбеној операцији у условима позиционе одбране на маневарском земљишту, дакле, под нормалним условима. Но армиска одбранбена операција може имати више различитих форми. Одбрана на широком фронту, као једна од форми позиционе одбране, има низ посебних карактеристика које утичу не само на организацију и извођење одбране уопште, већ и на организацију и извођење противавионске одбране — посебно. Због тога ћемо у овом чланку изнети оне карактеристике одбранбене операције армије на широком фронту које изражавају свој утицај на организацију и извођење противавионске одбране, као и у чему се тај утицај огледа.

На организацију одбране на широком фронту бранилац може бити присиљен, без обзира на земљишне и друге услове, а може се и сам одлучити на основу процене ситуације. Први случај ће наступити када бранилац нема довољно снаге и средстава за одбрану одређеног дела фронта. У другом случају бранилац, иако располаже са довољно снаге и средстава за одбрану, може се одлучити да организује одбрану на широком фронту, на пример:

- при одбрани на помоћним или мање важним правцима где се не очекује напад јачих непријатељских снага;
- када земљиште то омогућава (на планинском, јако испресецаном, кршевитом, пошумљеном или мочварном земљишту, итд., тј. на тешко приступачном земљишту или приступачном само на извесним правцима);
- у неповољним зимским условима (на сваком земљишту које је покривено снегом висине преко један метар);
- при одбрани широких река, и сл.

Међутим, без обзира да ли је бранилац био присиљен или се сам одлучио за одбрану на широком фронту, противавионска одбрана се организује и изводи по истим начелима.

Одбрана на широком фронту карактерише се тиме што јединице бране знатно ширу зону него при одбрани у нормалним условима, али то не значи да јединице заузимају равномеран (кордонски) распоред, већ важне правце

поседују слично као и у нормалним условима, извлачећи снаге са мање важних правца.

Армија се може бранити на широком фронту самостално (на засебном оперативном-стратегичком правцу) или у саставу фронта, али се ПА обезбеђење у оба случаја организује по истим начелима.

При одбрани армије на широком фронту највећи део специјалних ПА средстава употребљава се за ПАО дивизија на најважнијим правцима, док ће ПАО дивизија на помоћним правцима почивати највећим делом на групним средствима (стрељачком и артиљерском наоружању, органима групне службе ВООВ и мерама ПА заштите). Због тога се за ПАО трупа на најважнијим правцима користе првенствено армиска и придата ПА средства, а по потреби и ПА средства дивизија са помоћних правца. При томе се организација и извођење ПАО трупа на највероватнијем правцу главног удара непријатеља врше слично као и при ПАО трупа у нормалним условима.

Ако дивизија на помоћном правцу, која се брани на широком фронту, располаже специјалним ПА средствима, ова ће се употребити првенствено код оног њеног стрељачког пука који се брани на главном правцу непријатељског напада и који, начелно, добија за одбрану отсек нормалне ширине. Тако исто, код пука који се у целини налази на широком фронту, батаљон који се налази на правцу главног непријатељског напада и поседа фронт нормалне ширине, треба првенствено обезбедити расположивим ПА средствима.

Одбрана на широком фронту организује се већином у виду одвојених чворова одбране и отпорних тачака уређених за кружну одбрану са међупросторима који се бране само ватром или поседају мањим деловима јединице, при чему батаљонски одбранбени рејони чине основу одбране стрељачких дивизија. Таква организација одбране захтева одговарајућу организацију и поделу ПА средстава, јер се као објекти ПАО појављују поједини важни чворови одбране или одвојене отпорне тачке, просторије распореда артиљерије ван отпорних тачака и важније резерве, а изузетно и делови за осигурање међупростора. За њихову ПАО издвајају се поједини водови малокалибарске противавионске артиљерије и противавионских митраљеза који се начелно придају батаљонима.

Природно је, да су при одбрани армије на широком фронту (који може износити 100 и више км) знатно веће ширине одбранбених зона дивизија, отсека пукова и рејона батаљона, па и чета. Услед тога батерије средњекалибарске противавионске артиљерије, које обезбеђују групације на појединим правцима, најчешће неће бити у међусобној ватреној вези, нити ће се моћи организовати непрекидно обезбеђење дуж целог фронта са средњих и великих висина, чему се редовно тежи при одбрани у нормалним условима. Водови малокалибарске противавионске артиљерије и противавионских митраљеза, који обезбеђују поједине отпорне тачке на једном правцу, такође ће најчешће бити без међусобне ватрене везе, тако да се ни у оквиру једног правца неће увек моћи организовати непрекидно обезбеђење са малих висина. Због тога се, при одбрани на широком фронту, средњекалибарска противавионска артиљерија распоређује у оквиру једног правца по начелу заједничког обезбеђења просторије (цела просторија на којој су распоређене снаге и техника сматра се као један објект за чије се обезбеђење

распоређују батерије на прописаним међусобним растојањима и отстојањима, тако да су у међусобној ватреној вези), док се малокалибарска противавионска артиљерија и противавионски митраљеви распоређују по начелу посебног обезбеђења појединих објеката (за обезбеђење појединих важнијих објеката одређује се потребан број ватрених јединица које се постављају на дозвољеном међусобном растојању и отстојању ради што бољег обезбеђења тога објекта без обзира на ватрену везу са средствима која обезбеђују друге објекте).

У одбрани на широком фронту снаге и техничка средства групишу се на главним правцима, а на планинском и тешко пролазном земљишту групирање се начелно врши дуж аутомобилских путева или праваца подесних за употребу тенкова. На овим правцима се организује чврста и врло дубока одбрана, на целој дубини уређују се за одбрану природне линије, насељена места и други месни објекти, тако да тактичка и оперативна дубина на таквим правцима може бити и већа него при одбрани на фронту нормалне ширине (на планинском земљишту оперативна дубина може достићи и 60—80 км), док на осталим правцима дубина одбране може да буде и испод нормалне. Због тога највећи део ПА средстава треба употребљавати за ПА обезбеђење снага и технике на најважнијим правцима, најчешће у линијском распореду дуж комуникација (управо на фронт) тежећи да се оствари ватрена веза и обезбеди непрекидност одбране по дубини. Ради најцелисходније употребе свих јединица противавионске одбране треба тежити да се средства ПАО, која обезбеђује поједине правце, обједине у посебне противавионске артиљериске групе (ПААГ).

Пошто се у одбрани на широком фронту образују знатно јаче резерве (до $\frac{1}{3}$ снага армије) које се постављају на већим дубинама, обично на раскрсницама путева, са циљем да обезбеде успех одбране оних праваца на којима нападач изрази најјаче дејство, или делом снага да воде борбу са непријатељским ваздухопловним десантима, морају постојати довољно јака ПА средства која ће бити у стању да обезбеде активна дејства резерви и ојачају ПА одбрану на угроженом делу фронта. Због тога се при одбрани на широком фронту резерва обезбеђује делом специјалних ПА средстава, па макар била у захвату зоне дејства ПА средстава која обезбеђују групације на главним правцима — што није увек случај при одбрани у нормалним условима. Средства ПАО која обезбеђују резерве намењена су за маневар и претстављају неку врсту противавионске резерве.

Широки фронт испољава свој утицај и на организацију командовања средствима ПАО. Да би се што боље уочиле специфичности у организацији командовања код одбране на широком фронту, изнећемо најпре у најкраћим цртама основе организације ПАО и командовања ПА средствима у армиској одбраненој операцији уопште, који у потпуности важе и за одбранену операцију армије на широком фронту, а потом специфичности у организацији командовања на широком фронту.

Командант и политкомесар армије носе одговорност за организацију и спровођење ПАО армије. Они организују ПАО и командују њеним средствима преко команданта артиљерије и његовог помоћника за ПАО. Командант артиљерије командује потчињеним ПА јединицама преко свога помоћника за ПАО који непосредно руководи целокупним ПА обезбеђењем арми-

је. Ако у команди артиљерије нема помоћника за ПАО, његову улогу прима на себе командант највеће ПА јединице (из органског састава или придате). То исто важи и за потчињене јединице које располажу специјалним ПА средствима (корпуси и дивизије). У нижим јединицама, које не располажу специјалним ПА средствима, старање о организацији и спровођењу ПАО спада у надлежност начелника штаба.

Одлуку за организацију ПАО армије доносе командант и комесар армије на основу добивеног задатка, свестрано процењене ситуације и предлога команданта артиљерије. На основу ове одлуке, у општој борбеној заповести армије, у посебној тачки, одређују се задаци ПАО. На основу ове одлуке, као и директиве и извода из плана ПАО фронта (ако је армија у саставу фронта), у команди артиљерије армије ради се план ПАО армије, а на основу одобреног плана ПАО, команда артиљерије издаје посебну борбену заповест за ПАО.

У току извођења борбе помоћник команданта артиљерије за ПАО руководи целокупном ПАО са командног места или осматрачнице команданта артиљерије, одакле је везан са командантима ПА јединица или ПА група жичном и радио везом, користећи при томе и средства везе службе ВООВ. Ако армију обезбеђује и ловачка авијација, код њега се налази официр за везу из штаба ловачке авијације, преко кога се решавају сва питања садејства између ПАА и ЈА. Непосредно командовање ПА средствима врши се са командних места или осматрачница од стране одговарајућих ПА старешина.

Право отварања ватре код ПА јединица припада командиру батрене јединице, и то: командиру батерије СПАА, командиру батерије или вода МПАА и командиру вода или полувода ПАМ — ако не постоји претходна заштита од стране претпостављеног старешине.

Сасређено командовање (тј. кад армија са својим формациским и придатим ПА средствима организује ПА обезбеђење свога борбеног поретка, образујући једну или више армиских ПА група које су под командом команданта артиљерије у армији, односно његовог помоћника за ПАО), за разлику од одбране у нормалним условима код одбране на широком фронту ретко долази у обзир, јер ширина фронта и земљишни услови отежавају, а често и сасвим онемогућавају успешно командовање са једнога места.

Делимично подељено (или комбиновано) командовање (тј. кад армија делом својих формациских и придатих ПА средстава организује ПА обезбеђење најважнијег дела свога борбеног поретка, а део ових средстава придаје потчињеним јединицама), овде ће се најчешће примењивати. Армија обично образује једну армиску ПААГ за обезбеђење главне групације од чијег дејства зависи исход одбранбене операције, а остале јединице обезбеђују се самостално, употребљавајући придата и своја сопствена ПА средства.

Потпуно подељено командовање (тј. кад армија своја формациска и придата ПА средства подели потчињеним јединицама — корпусима, дивизијама — према њиховим улогама у борбеном поретку и ове самостално организују ПА обезбеђење са свих висина), које се при одбрани под нормалним условима најређе примењује, може се доста често примењивати при одбрани на широком фронту, јер велика ширина фронта, систем чворова од-

бране и самосталних отпорних тачака са међупросторима, као и земљишни услови, понекад неодложно условљавају овај начин командовања.

Аналогно организацији командовања у армији, организује се командовање ПА средствима и у оквиру потчињених дивизија. При томе сасређено командовање налази примену само код дивизије на главном правцу која брани фронт нормалне ширине, и код оних које су у другом ешелону армије или у општој резерви армије за борбу са крупним ваздушним десантима; подељено командовање се примењује начелно код дивизија на помоћним правцима које бране широки фронт, а делимично подељено (комбиновано) командовање и у једном и у другом случају, зависно од земљишних услова и количина ПА средстава којима дивизије располажу.

Образовање армиских противавионских артиљериских група (ПААГ) врши се од армиских и придатих ПА средстава као и при одбрани у нормалним условима. У састав армиске ПААГ, која обезбеђује главну групацију, начелно улазе сва средњекалибарска ПА средства намењена за обезбеђење те групације и оне јединице малокалибарске ПА артиљерије и ПА митраљеза које су намењене за обезбеђење армиских објеката (армиске артиљериске групе, тенковске и противтенковске резерве, командног места армије, итд.). Малокалибарска противавионска артиљерија и противавионски митраљези из армиских и РВК јединица или одузети од дивизија са помоћних правца, намењени за ојачање ПАО дивизије на главном правцу, начелно се придају овим дивизијама. У састав армиске ПААГ начелно не треба да улазе малокалибарска ПА артиљерија и ПА митраљези из органског састава дивизија.

За обезбеђење појединих објеката у саставу дивизије начелно се одређују поједине јединице малокалибарске ПА артиљерије и ПА митраљеза. Но, ако се главна маса дивизиских борбених средстава налази груписана на појединим деловима дивизиске зоне дејства (појединим важним правцима), онда се од сопствених и придатих ПА средстава могу образовати дивизиске ПАА групе које су под командом команданта артиљерије у дивизији, односно његовог помоћника за ПАО — коме су потчињене и ПА јединице које обезбеђују поједине објекте (када је командовање сасређено). Међутим, ПА средства, придата појединим пуковским отсесима или батаљонским рејонима (чворовима одбране или отпорним тачкама), стављају се под команду команданта пука односно батаљона (командовање подељено).

С обзиром на изложену организацију командовања средствима ПАО у армији при организовању ПАО код потчињених дивизија, могу наступити следећи случајеви:

— ако располаже само сопственим средствима ПАО (МПА и ПАМ), онда дивизија самостално организује ПАО у сагласности са планом ПАО армије (корпуса); ако се налази у захвату зоне дејства средњекалибарске ПА артиљерије претпостављене команде или суседа, дивизија организује садејство са овим средствима; ово је најчешћи случај који може наступити код дивизије која се налази ма на коме месту у борбеном поретку армије;

— ако су специјална ПА средства (МПА и ПАМ) одузета од дивизије, тј. онда када се дивизија налази на мање важном правцу, а армија (корпус) не располаже са довољно средстава ПАО за обезбеђење трупа на главном правцу, дивизија организује ПАО само трупним средствима; али је

ово изузетан случај и може доћи у обзир кад конфигурација и покривеност земљишта у зони дејства дивизије знатно отежавају извињање и дејство авијације;

— ако је дивизија, поред сопствених специјалних ПА средстава (МПАА и ПАМ), ојачана малокалибарском ПА артиљеријом и ПА митраљезима (из састава армије, РВК или дивизија са помоћних праваца), онда она самостално организује ПАО са малих висина, сагласно плану ПАО армије (корпуса), а ПА обезбеђење са средњих и великих висина организује претпостављена команда; овај случај ће најчешће бити код дивизије на правцу непријатељског главног удара, а може наступити и код дивизија у другом ешелону армије или у резерви;

— ако се дивизија налази у захвату зоне дејства армиске (корпусне) ПААГ чија се малокалибарска ПА артиљерија и ПА митраљежи налазе распоређени у зони дејства дивизије, али за обезбеђење армиских објеката, онда дивизијска ПА средства не улазе у састав ПААГ већ се између њих организује садејство које се састоји у подели објеката ПАО, у сагласном одређивању ватрених положаја, усклађивању планова премештања и међусобном показивању циљева;

— ако је дивизија, поред расположиве малокалибарске ПА артиљерије и ПА митраљежа, као ојачање добила и средњекалибарску ПА артиљерију (кад дивизија брани неки важан правац, а ширина фронта и земљишни услови неминовно захтевају да командовање буде потпуно подељено, или код дивизија у другом ешелону армије или резерви — ако се располаже са довољно средњекалибарске ПА артиљерије), онда дивизија самостално организује ПА обезбеђење са свих висина сопственим и придатим средствима, сагласно плану ПАО претпостављене команде.

У одбрани на широком фронту армиска одбранбена зона дели се на противдесантне зоне, а за борбу са ваздушним десантима, образује се општа покретна резерва (јачина од стрељачког батаљона до стрељачке дивизије са ојачањима) као нов елеменат борбеног поретка армије (корпуса) у одбрани — или се одређују дежурне јединице из другог ешелона или резерве, поред дежурних јединица ловачке и јуришне авијације за пресретање непријатељских ваздухопловних десаната. Резерва се распоређује на већој дубини, у позадини јединица другог ешелона, у рејонима где је највероватније спуштање ваздушних десаната. Ту се резерва организује у поједине батаљонске и четне рејоне одбране и водне отпорне тачке.

Резерва за борбу са ваздушним десантима у свом саставу треба да има и део специјалних ПА средстава, како за дејство на ваздушни десант док се још налази у ваздуху, тако и за ПА обезбеђење саме резерве приликом њеног дејства на десант који већ дејствује са земље, подржаван својом авијацијом. Ако јединице резерве у свом саставу немају специјалних ПА средстава, онда им треба придати део малокалибарске ПА артиљерије или ПА митраљежа, а ако се располаже са довољно средњекалибарске ПА артиљерије, а у изгледу је да ће непријатељ употребити крупне десанте, корисно је да се јачим резервама прида и део ових средстава.

Противавионско обезбеђење противдесантних зона врши се према посебном плану. При томе треба у најширем обиму примењивати мере ПА заштите.

За благовремено откривање ваздушних десаната служе станице службе ВООВ. Због тога се организација ове службе у одбрани мора саобразити потребама противдесантне одбране. По потреби, у рејонима где је најподесније искрцавање крупних десаната, постављају се и посебне станице ВООВ за осматрање десаната.

Ако нема опште покретне резерве за борбу са ваздушним десантима, већ само дежурне јединице из другог ешелона или резерви, онда у њиховом саставу обавезно морају бити и дежурна средства ПАО (дежурне ПА јединице или дежурна ПА средства од стрељачког наоружања). Поред нормалних задатака, све јединице и средства ПАО, а нарочито она која обезбеђују резерве или објекте у армиској позадини, треба да се боре и са непријатељским ваздушним десантима и да буду спремни за самоодбрану од њихових диверзантских акција. Зато све осматрачке станице (ОС) јединица ПАО и групне службе ВООВ морају извештавати и о ваздушно-десантној опасности.

Због отежаног маневра по фронту средствима ПАО на главном одбранбеном појасу, маневровање из позадине и другог ешелона добија нарочити значај. Због тога, при изради плана маневра, треба предвидети употребу средстава ПАО за разне варијанте непријатељског дејства на фронту, а уједно и повлачење на њихово место оних ПА средстава која се нису могла употребити за маневар по фронту.

Ако у склоп одбране на широком фронту, при тешким зимским условима, улазе насељена места, шумице и други погодни земљишни објекти, онда се они, поред комуникациских чворова и других објеката који су уређени за одбрану или поседнути резервама, првенствено обезбеђују малокалибарском ПА артиљеријом и ПА митраљезима. ПА средства се постављају дуж важних путева у линиском распореду. Путеве за прилаз ватреним положајима ПА средстава постављених ван објеката треба непрекидно рашишћавати од снега.

При одбрани широких река средствима ПАО треба заштитити: трупе на отсецима вероватних прелаза непријатеља, артиљериске групе, резерве и правце за прилажење резерви ка отсецима непријатељског прелаза, а мостобране бранити средствима ПАО распоређеним на обема обалама реке.

До почетка непријатељског прелаза реке средства ПАО дејствују само са привремених ВП, водећи рачуна да својим дејством не открију распоред трупа. У овом периоду корисно је дејство лутајућих ПА оруђа. Већи део средстава ПАО, а нарочито СПАА отвара ватру тек пошто непријатељ отпочне авијациску припрему.

Пошто у одбрани на широком фронту (због велике ширине одбранбеног фронта) неће бити довољно средстава ПАО, малокалибарску противавионску артиљерију редовно треба распоређивати по водовима, постављати заседе од средстава ПАО и широко примењивати лутајућа ПА оруђа и маневар средствима ПАО. Осим тога, стрељачко наоружање треба много више користити за ПАО него при одбрани у нормалним условима, нарочито у дивизијама од којих су одузета специјална средства ПАО и у издвојеним чворовима и отпорним тачкама, који не располажу специјалним средствима ПАО.

Организација службе ВООВ је знатно сложенија. Ради обезбеђења осматрања у међупросторима чворова одбране и противдесантним рејонима, потребно је знатно више органа и средстава везе.

Противавионска, нарочито средњекалибарска артиљерија, распоређена на тенкоопасним правцима, узима широко учешће и у ПТО.

Садејство између средстава ПАО и трупа које ова обезбеђује од востепеног је значаја.

На слабо пролазном земљишту нарочито се добро морају обезбедити установе позадине армије и путеви за довоз и евакуацију и вештачка постројења на њима.

* * *

Специфичности организације и извођења ПАО које произлазе из особености одбране на широком фронту, нарочито долазе до изражаја при организацији ПАО у условима када се располаже релативно мањим противавионским снагама. Стога је организација ПАО армије, која не располаже довољном количином средстава ПАО, сама по себи сложена, а при одбрани на широком фронту постаје још сложенија и тежа тако да се морају предузимати нарочите мере да се расположива средства најцелисходније употребе и искористе.